

ESSENCE AND STRUCTURE OF CROSS-CULTURAL COMPETENCE ARE IN CONTEXT OF APPROACH OF AXIOLOGY

I. O. Safonova

The article deals with new understanding of the competency approach in modern education, the analysis of existing points of view on the subject of scientific research and the essential structural components of intercultural competence as well as certain components of intercultural competence in aspects of axiological approach.

Keywords: *competence approach, intercultural competence, value.*

Сафонова І. О. – аспірантка кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) Ел. адреса: lolenufenok@mail.ru

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Антоненко Т. Л.

УДК 378.091.12:159.942:[159.944.4]

РОЛЬ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ СТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ

Ю. М. Скорик

У статті розглядається актуальність розвитку стійкості майбутніх викладачів вищої школи до професійного вигорання. Окреслено основний теоретичний підхід до визначення поняття і структури психофізичного вигорання. Представлено аналіз чинників професійного вигорання викладачів, означено його етапи й основні прояви. Проаналізовано структуру науково-методичного забезпечення у вищих навчальних закладах. Окреслено основні положення побудови навчальної робочої програми та її вплив на процес розвитку стійкості до професійного вигорання. Встановлено зв'язок між принципами модульної системи і напрямками

вищих навчальних закладах. Окреслено основні положення побудови навчальної робочої програми та її вплив на процес розвитку стійкості до професійного вигорання. Встановлено зв'язок між принципами модульної системи і напрямками нівелювання впливу особистісних і організаційних чинників професійного вигорання на особистість майбутнього викладача вищої школи.

Ключові слова: професійне вигорання, педагог, стандарти освіти, робоча навчальна програма, профілактика професійного вигорання.

Особливість педагогічної діяльності полягає в тому, що системний навчально-виховний вплив потребує інтенсивної взаємодії між викладачем та студентом, тож особистість педагога має не менш важливе значення, ніж ті функції, які він виконує. Професія педагога відіграє значну роль у суспільстві, але водночас є однією з найбільш емоційно напружених. Тривале інтелектуальне та емоційне навантаження, яке властиве всім професіям системи «людина-людина», значною мірою позначається на фахівцях педагогічної сфери через непередбачуваність комунікативних ситуацій, високий рівень відповідальності викладача й необхідність задіювання емоційно-мотиваційної сфери особистості. Діяльність викладача вищої школи супроводжується впливами стресів професійного характеру, тривалим інтелектуальним, фізичним і емоційним виснаженням, що часто призводить до розвитку професійного вигорання педагогів. Тож підготовка викладачів вищої школи потребує якісно нових вимог до змісту науково-методичного забезпечення, які відтворювали б логіку формування готовності до майбутньої педагогічної діяльності та розвиток стійкості до професійного вигорання.

Вивчення феномену професійного вигорання та його структури знайшло відображення у працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених (М. Буріш, Т. Зайчикова, Л. Карамушка, Л. Китаєв-Смик, К. Маслач, В. Орел, Т. Форманюк, Х. Дж. Фрейденбергер). Особливості професійного вигорання серед працівників навчальних закладів досліджувались О. Барановим, В. Зеньковським, Л. Колесніковою, А. Шафрановою та ін. Над питанням професійної підготовки майбутніх фахівців педагогічної сфери працювали В. Байденко, Я. Болюбаш, Н. Вознесенська, В. Міхеєв, С. Смирнов, І. Шендрик та ін.

Актуальність означеної проблеми полягає в наявності низки суперечностей на практичному рівні підготовки майбутніх викладачів вищої школи, зокрема:

- між науково-методичним забезпеченням навчального процесу у вищих навчальних закладах, яке спрямоване на формування компетентності та навичок виконання професійних обов'язків найбільш оптимальним способом та наявністю впливу особистісного фактору майбутнього фахівця на педагогічні ситуації, значної ролі психофізичної готовності до виконання професійної діяльності;

- між змістовим наповненням навчально-методичних комплексів, яке зосереджене на процесах розвитку знань, умінь і навичок, пов'язаних з майбутньою професією, та відсутністю чіткої послідовності формування особистісних властивостей фахівця, необхідних для ефективного виконання професійної діяльності.

Мета роботи полягає у виокремленні впливу науково-методичного забезпечення на процес формування стійкості майбутніх викладачів вищої школи до професійного вигорання.

Загально визнаний теоретичний підхід до визначення професійного вигорання, запропонований американською дослідницею К. Маслач, трактує цей феномен як тривимірну структуру, що складається з емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції професійних досягнень. Емоційне виснаження проявляється у зниженні рівня емоційного фону, деперсоналізація – у деформації соціальних стосунків, а редукція професійних досягнень відображається на особистому ставленні фахівця до власних службових досягнень [1]. Професійне вигорання формується поступово і проходить декілька стадій під час свого розвитку. Перша стадія характеризується зниженням рівня емоційності, появою стану тривоги і невдоволеності, дистанціюванням у стосунках із суб'єктами спілкування. Під час другої стадії фахівець страждає від конфліктів і непорозумінь з колегами, а з часом неприязнь до соціального оточення починає проявлятися під час комунікацій і супроводжується спалахами гніву. Третя стадія проявляється втратою інтересу не лише до професійної діяльності, а й життя загалом. До емоційного виснаження додаються соматичні прояви, які на початкових стадіях мають епізодичний характер, а з часом можуть перетворюватися на хвороби. Втома, апатія, депресивність, зниження рівня самооцінки і поява відчуття самотності в поєднанні з безсонням, порушенням діяльності серцево-судинної

системи і шлунково-кишкового тракту зводять рівень професійності фахівця нанівець. Усі симптоми професійного вигорання вчені групують у п'ять основних категорій, серед яких розрізняють фізичні, емоційні, поведінкові, соціальні та інтелектуальні [2]. Серед функціональних порушень, які найбільш притаманні працівникам педагогічної сфери, особливу роль відіграє стан емоційної, інтелектуальної втоми і знесилення. Спостерігається швидка втомлюваність, повільне відновлення психофізичних ресурсів, порушення функцій уваги (звужується обсяг, уповільнюється швидкість перемикання, порушується концентрація), сповільнюються розумові процеси, порушується стійкість витримки і самоконтролю. Професійний стрес поглиблюється, пришвидшуючи формування психофізичного вигорання і впливаючи на процес виконання викладачем своїх функцій.

Користуючись досвідом зарубіжних учених, а також на основі власних досліджень, українські вчені Т. Зайчикова, Л. Карамушка і С. Максименко сформуvalи модель професійних стресорів працівників освіти. Чинники, що сприяють формуванню професійного вигорання, авторами теорії поєднано в три блоки: 1. Соціально-психологічні й соціально-економічні фактори (рівень розвитку системи соціальних зв'язків та служб соціально-психологічної підтримки, соціально-економічний рівень розвитку країни, рівень розвитку системи освіти); 2. Умови праці (соціально-психологічний клімат робочого колективу, стиль управлінської діяльності в організації, будова організаційної структури, специфіка перебігу організаційних процесів); 3. Зміст праці (об'єм роботи, рівень прагнень фахівця, відповідність посади професійному рівню працівника, особливості соціальної взаємодії з керівництвом, специфіка комунікацій з колегами, особливості взаємодії з вихованцями і батьками, інтенсивність процесу професійного вдосконалення педагога [3]. Виходячи з положень цієї класифікації, доцільно розглядати заходи профілактики професійного вигорання як такі, що спрямовані на розвиток стійкості майбутніх фахівців педагогічної сфери до професійних стресів, психофізичного вигорання та нівелювання впливу їх передумов. Під час навчального процесу, який є найбільш доцільним і своєчасним для зниження рівня схильності до психофізичного вигорання, одним із методів профілактики, на нашу думку, може бути наповнення науково-методичного забезпечення змістом відповідного характеру.

Науково-методичне забезпечення навчального процесу у вищій школі передбачає дотримання державних стандартів освіти, розробку навчальних планів, навчальних програм з дисциплін, програм усіх різновидів практик, наявність навчальних посібників і підручників, методичні матеріали до практичних, семінарських та лабораторних занять, формулювання індивідуальних навчально-дослідних завдань, завдань для контрольних робіт і підсумкового контролю, підготовку методичних матеріалів для організації самостійної роботи студентів, виконання ними індивідуальних завдань, курсових і дипломних проектів [4]. Навчальна програма – важливий нормативний документ, який скеровує зміст навчального процесу у ВНЗ. Робоча навчальна програма відображає конкретний зміст навчальної дисципліни, її тематичний план, форми вивчення, розподіл годин для виконання модульних завдань, форми і засоби контролю знань і перелік рекомендованої літератури. З метою зниження рівня схильності майбутніх педагогів до професійного вигорання, під час побудови робочої навчальної програми перш за все необхідно дотримуватись наступних принципів: відповідність процесу підготовки фахівці соціальним цілям; відповідність змісту освіти досягненням науково-технічного прогресу; поступовість у вивченні; зосередженість навчального матеріалу довкола актуальних теорій та ідей; встановлення взаємозв'язку між навчальними дисциплінами, між наукою і практикою, розвантаження навчальних програм від другорядного матеріалу. Окрім цього, модульна система базується на декількох основних принципах (гнучкості, паритетності та оперативного зворотного зв'язку), які дозволяють наповнити зміст навчання у відповідності з урахуванням психологічних особливостей студентів і потребою розвитку їх стійкості до професійного вигорання. Структурна гнучкість модульної програми полягає в можливості зміни структури і загальної кількості модулів, що зв'язано з вибудовуванням тієї моделі поведінки викладача, яка є найбільш ефективною. Змістовна гнучкість полягає в диференціації змісту навчання. Це дозволяє надавати інформаційному матеріалу більш позитивного характеру. Невідповідність між очікуваннями молодого фахівця і реальними умовами праці слугує одним із найважливіших чинників професійного вигорання, саме тому важливим є реалістичність опису специфіки професійної діяльності майбутніх викладачів вищої школи під час розробки навчальних програм дисциплін фахової спеціалізації.

Технологічна гнучкість забезпечується варіативністю методів навчання і мобільністю методів оцінювання і контролю навчальних досягнень студентів. Такий підхід дозволяє усунути вплив організаційних чинників психофізичного виснаження за рахунок чіткого формулювання вимог до оцінювання і навчального процесу загалом. Принцип оперативного зворотного зв'язку – один із проявів суб'єктивних відносин між викладачем і студентом, який дозволяє не лише підвищувати успішність вивчення дисципліни, а й на прикладі власної особистості педагога формувати ті риси характеру майбутніх викладачів, які необхідні для розвитку резистентності до професійного вигорання.

Завдання для самостійного опрацювання студентами, тематику рефератів і ситуаційні завдання з окремих тем курсу також можна адаптувати до процесу профілактики психофізичного вигорання. Зокрема, спрямувати пізнавальну діяльність студентів таким чином, щоб процеси самопізнання і саморозвитку займали чільне місце у підготовці до навчальної і професійної діяльності. Не менш важливим є формування комунікативних навиків та способів саморегуляції, апробація вправ для зняття фізичного й емоційного напруження. Бажано, щоб перелік рекомендованої літератури налаштовував на позитивну самооцінку власних можливостей, професійних перспектив, а також виконував просвітницьку функцію щодо розвитку професійних деформацій.

Явище психофізичного вигорання має деструктивний характер і здійснює руйнівний вплив не лише на професійну діяльність фахівця, але й на його особистість. Рівень схильності до професійного вигорання дещо нижчий у педагогів, які творчо налаштовані на педагогічний процес, прагнуть особистісного й професійного зростання, вдосконалення, задоволені якістю життєдіяльності, мають інтереси й перспективи за межами роботи. Викладачі, які мають життєрадісний, оптимістичний, цілеспрямований характер, займають активну життєву позицію, з готовністю зустрічають труднощі, володіють засобами саморегуляції і відновлення соціально-психологічних ресурсів, рідше страждають від симптомів професійного вигорання. Тому профілактичні заходи щодо розвитку психофізичного вигорання і формування стійкості до впливу стресів професійного характеру є найбільш ефективними в період підготовки до педагогічної діяльності й можуть здійснюватися шляхом дотримання принципів

розробки науково-методичного забезпечення, застосування просвітницької діяльності і формування професійного образу викладача вищої школи стійким до професійного вигорання. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у поглибленому дослідженні шляхів розвитку резистентності майбутніх викладачів вищої школи до психофізичного вигорання.

Література

1. Водопьянова Н.Е. Синдром «выгорания» в профессиях системы «человек-человек» / Н.Е. Водопьянова // Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / под ред. Г.С. Никифорова и др. - СПб.: Питер, 2001. - 312 с.
2. Малец Л. Внимание: „выгорание” // Персонал. - 2000. - № 2. - С. 99 - 102.
3. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти / За наук. ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, Т.В. Зайчикової, Вид-во «Міленіум», Київ, 2006, 368 с.
4. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. І. Туркот. - К.: Кондор, 2011. - 626 с.

РОЛЬ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ РАЗВИТИЯ СТОЙКОСТИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ ВЫГОРАНИЮ

Ю. М. Скорик

В статье рассматривается актуальность развития устойчивости будущих преподавателей высшей школы к профессиональному выгоранию. Определен основной теоретический подход к понятию и структуре психофизического выгорания. Представлен анализ факторов профессионального выгорания преподавателей, отмечено его этапы и основные формы проявления. Проанализирована структура научно-методического обеспечения в высших учебных заведениях. Определены основные положения построения учебной рабочей программы и ее влияние на процесс развития устойчивости к профессиональному выгоранию. Установлена связь между принципами модульной системы и направлениями нивелирования влияния личностных и организационных факторов профессионального выгорания на личность будущего преподавателя высшей школы.

Ключевые слова: профессиональное выгорание, педагог, стандарты образования, рабочая учебная программа, профилактика профессионального выгорания

THE ROLE OF SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL SUPPORT IN THE DEVELOPMENT OF FUTURE STABILITY OF THE HIGHER SCHOOL TEACHERS TO PROFESSIONAL BURNOUT

Yu. M. Skoryk

The article considers the topicality of future higher school teacher's professional burnout development. The main theoretical approach to the definition of the concept and structure of psycho-physiological burnout was described. The factor analysis of teachers' professional burnout was determined its stages and main presentation were described. The structure of scientific and methodological support in the higher establishments was analyzed. The basic principles of construction of educational program and its impact on the development of resistance to burnout were described. The connection between a modular system and directions leveling of influence of personal and organizational factors of professional burnout on the image of future higher school teacher was found.

Keywords: professional burnout, higher school teacher, standards of education, educational program, professional burnout prevention.

Скорик Юлія Мирославівна – аспірант кафедри педагогіки вищої школи та освітнього менеджменту, викладач кафедри практичної психології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (м. Черкаси, Україна)

Skoryk Yuliia Miroslovovna – post-graduate student of the Department of pedagogy of the higher school and Educational Management, teacher of the department of practical psychology of Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky (Cherkasy, Ukraine)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор О. П. Савченко

Reviewer – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor O. P. Savchenko

УДК 504:332.122:379.84:378.147

МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ «ЕКОЛОГІЧНА ПАСПОРТИЗАЦІЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ» ДЛЯ ФАХІВЦІВ-ЕКОЛОГІВ

В. П. Строкаль, А. О. Окисюк

В статті теоретично обґрунтовано методологію проведення лекційного заняття на тему «Екологічна паспортизація рекреаційних об'єктів»; визначено зміст й основні складові лекційного заняття (форми, методи, засоби); розкрито актуальність екологічної паспортизації рекреаційних об'єктів.

Сьогодні вже ні в кого не виникає сумніву в тому, що збереження біорізноманіття в природних й рекреаційних комплексах є